

Kopioiston lausunto valtioneuvoston periaatepäätöksestä kansallisesta aineettomien oikeuksien strategiasta (IPR-strategia)

Kiitämme mahdollisuudesta lausua kansallisesta IPR-strategialuonnoksesta. Pidämme IPR-strategiaa tärkeänä luovan alan toimintaedellytysten turvaamiseksi. Toimiva ja ajanmukainen IPR-lainsäädäntö sekä IPR-osaaminen on tässä keskiössä. IPR-strategiassa on viisi osatavoitetta, joiden tavoittamiseksi strategiassa esitetään 15 toimenpidettä, jotka on tarkoitettu toteuttamaan vuosina 2022–2030. On tärkeää, että valtioneuvoston periaatepäätös ei jää vain ylätason strategiaksi, vaan että sen täytäntöönpano johtaa konkreettisiin toimiin. IPR-strategian toimenpiteiden toteutumista tulee seurata aktiivisesti ja niihin on varattava riittävästi sekä taloudellisia että henkilöresursseja. Tämän vuoksi pidämme tärkeänä, että TEM:in ja OKM:n henkilöstöresursseja lisätään riittävästi.

On hienoa, että kansallisessa IPR-strategiassa on nostettu tärkeiksi tavoitteiksi muun muassa IPR-osaamisen lisääminen, tekijänoikeusinfrastruktuurin kehittäminen sekä toimiva ja kilpailukykyinen IPR-järjestelmä. Näitä edistävät useat strategiassa esitetyt toimenpiteet, kuten pk-yrityksille suunnatun IP-neuvonnan ja tiedonsaannin lisääminen (toimenpide 1), IPR University Centerin roolin vahvistaminen IPR-koulutuksen tarjoajana pk-yrityksille (toimenpide 2), IPR-lainsäädännön ajantasaisuuden varmistaminen (toimenpide 10) sekä kannustimien ja investointien lisääminen tekijänoikeustiedon rajapintojen rakentamiseen (toimenpiteet 13 ja 14).

1. TEKIJÄNOIKEUDELLISEN OSAAMISEN VAHVISTAMISEKSI ON MÄÄRITELTÄVÄ KONKREETTISIA TOIMENPITEITÄ

Kannattamme kohdan 5.1 tavoitetta lisätä IP-oikeuksia koskevaa koulutustarjontaa nykyisestä ja IP-oikeuksien ottamista kiinteäksi osaksi suomalaista koulutuskokonaisuutta. Toimenpiteissä 1 ja 2 lisätään IP-neuvontaa ja IPR-koulutusta pk-yrityksille, mikä on erittäin hyvä asia. IPR-osaaminen tulisi mielestämme olla ehdottomasti osa koulutuskokonaisuuksia kaikissa korkeakoulututkinnoissa.

Ehdotamme, että toimenpiteisiin lisätään selkeä maininta, että korkeakoulututkintojen ja muihin tutkintoon johtaviin koulutuskokonaisuuksiin sisällytetään pakolliseksi osaksi immateriaalioikeutta käsitteleviä kursseja. Nykyisin näitä tarjotaan vapaaehtoisina kursseina tai opintoina joissakin korkeakouluissa. Yhteistyötä koulutustarjonnassa voidaan tehdä IPR University Centerin lisäksi tekijänoikeusjärjestöjen, kuten Kopioiston ja Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskuksen (TTVK) kanssa. Kopioiston tuottamassa Kopiraitilla.fi-palvelussa on jo nyt tarjolla korkeakouluopiskelijoille itseohjautuva pelillinen materiaalikokonaisuus, jonka voi liittää osaksi opintoja.

2. KANSALLISESSA IPR-STRATEGIASSA TÄHDENNETTÄVÄ JULKISTEN TOIMIJOIDEN VASTUUTA TASAPAINOISTEN SOPIMUSKÄYTÄNTÖJEN YLLÄPITÄJINÄ

Vaatimukset tutkimustuotosten ja opetusmateriaalien ilmaisesta saatavuudesta ovat yleistyneet viime aikoina. Pyrkimys avoimuuteen tieteessä ja opetuksessa on sinänsä myönteinen asia, mutta sen edistämiseen ei voi käyttää mitä tahansa keinoja. Avoimuuden edistämisen nimissä julkiset toimijat edellyttävät jatkuvasti vaatimuksia perusteettomista oikeuksien luovutuksista ja kaventavat tutkijoiden vapautta valita ja päättää itse julkaisukanavistaan, jopa painostaen tutkijoita oikeuksien luovuttamiseen.

Julkisen vallan tehtävänä on turvata tutkimuksen ja opetuksen vapaus sekä tekijöiden ja muiden oikeudenhaltijoiden tekijänoikeudet. Tämän tehtävän perusteena ovat erityisesti perustuslaki, Euroopan perusoikeuskirja ja Unescon vuoden 1997 suositus korkeakoulujen opettajien asemasta. Suomi tarvitsee innovaatioita. Tekijänoikeus ja muut immateriaalioikeudet turvaavat innovaatiot ja tieteen vapauden. Kansallisessa IPR-strategiassa tulee kiinnittää huomiota julkisten toimijoiden vastuuseen siitä, että tutkijoiden tekijänoikeuksista neuvoteltaessa huomioidaan perustuslain omaisuuden suoja ja tutkimuksen vapaus, hyvän hallintotavan periaatteet sekä Suomea sitovat kansainväliset tekijänoikeus- ja muut IPR-sopimukset.

Merkittävien innovaatioiden moottorina toimii julkinen tiedejärjestelmä, jonka ammattilaisia ovat tutkijat, opettajat ja korkeakoulujen asiantuntijat. Innovaatioille suotuisa ympäristö on saatu aikaan toisaalta tutkimuksen ja opetuksen vapaudella, toisaalta teollisoikeuksilla ja tekijänoikeuksilla.

Julkisilla varoilla rahoitetussa toiminnassa tulisi kiinnittää erityistä huomiota tasapainoiseen viestintään ja vastuullisiin suosituksiin erityisesti tarjottujen tekijänoikeuksien ja käyttöoikeuksien siirron vaihtoehtojen osalta. IPR-strategian eräänä elementtinä tulee olla sopimusvapauden monipuolinen käsittely ja huomioonotto sekä tasapainosten neuvotteluasemien edistäminen - myös tutkimuksen ja opetuksen alueella.

Kotimainen tieteellinen julkaiseminen uhattuna

Kuten 28.6.2021 antamassamme lausunnossa ehdotuksesta kansalliseksi IPR-strategiaksi nostimme esille, IPR-strategiassa tulee olla mukana kotimaisen tiedejulkaisemisen kestävän rahoitusmallin luominen avoimen tieteen ja tutkimustiedon avoimen saatavuuden edistämisen tukemiseksi. Ilman kestävää rahoitusmallia kotimaisilla korkeatasoisilla tiedejulkaisuilla ei ole toimintaedellytyksiä tulevaisuudessa. Mikäli julkisissa suosituksissa ja rahoituksissa ei tueta vaihtoehtoisia lisensointitapoja, kotimaiset tiedejulkaisijat eivät pysty turvaamaan rahoitustaan.

Vaatimus tekijän vallinnanvapautta merkittävästi rajoittavan Creative Commons -lisenssimallin käytöstä tutkimusjulkaisujen ja artikkelien rahoituksen ehtona ei ole julkisten rahoittajien asettamana kohtuullinen ja oikeasuhtainen. IPR-strategiassa tulee todeta, että tutkijan tosiasiallinen vapaus saada päättää siitä, millaisia käyttöoikeuksia hän luovuttaa teokseensa, on säilytettävä kansallisissa linjauksissa, suosituksissa ja rahoituksissa. Tekijänoikeus ei estä tiedon saatavuutta tai käyttöä. Tutkimustiedon avoin saatavuus voidaan turvata myös vaihtoehtoisilla

käyttöoikeusratkaisuilla ilman, että tutkijan edellytetään luovuttavan suojattuun teokseensa vapaata kopiointi- ja muokkausoikeuksia.

Kaikkien käyttöoikeuksien luovuttaminen monesti poistaa mahdollisuuden innovaatioiden kaupallistamiseen eikä tuota toivottua innovaatioiden vientiä ja Suomen talouden kasvua. On tärkeää, että tutkijalla ja innovaatioiden keksijöillä on mahdollisuus päättää vapaasti kussakin tilanteessa parhaan mahdollisen julkaisukanavan ja oikeuksien luovutuksen laajuus. Tämä tulee näkyä selkeästi kansallisessa IPR-strategian tavoitteissa ja konkreettisissa toimenpiteissä.

Ehdotamme, että strategian toimenpidekohtaan 7 tulee lisätä seuraavat maininnat:

1. Kansallisissa linjauksissa ja suosituksissa sekä julkisrahoitteisissa hankkeissa tulee säilyttää tieteen vapaus sekä tutkijan ja/tai tekijöiden vapaus päättää, millaisia oikeuksia hän luovuttaa julkaistessaan kirjoittamiaan artikkeleita tai muita julkaisuja sekä antaa mahdollisuus vaihtoehtoisille keinoille tekijänoikeuksien ja käyttöoikeuksien siirroille.
2. Todetaan, että jo tämän vuoden aikana on käynnistettävä tarvittavat toimenpiteet kotimaisten tiedejulkaisujen kestäväen rahoitusmallin luomiseksi.

3. IPR-OIKEUKSIEN TÄYTÄNTÖÖNPANON TEHOSTAMISEEN LISÄTTÄVÄ KONKREETTISET TOIMENPITEET

Kopioisto kannattaa aineettomien oikeuksien täytäntöönpanon varmistamisen toimivuuden tarkastelua viimeaikaisen EU-tason kehityksen valossa (toimenpide 10). IPR-strategian viidentenä tavoitteena on parantaa Suomelle tärkeiden aineettomien oikeuksien suojaa kansainvälisesti ja puuttua aineettomien oikeuksien loukkauksiin asianmukaisesti. Tämä tavoitetilan kirjaaminen yksin ei riitä, vaan IPR-strategiaan tulee kirjata ne toimenpiteet, joilla tavoitetila pyritään saavuttamaan.

Ehdotamme, että IPR-strategiaan lisätään ainakin seuraavat toimenpiteet:

1. Lainsäädännön valmistelussa kiinnitetään huomiota verkkotunnusten rekisteröinti- ja haltijatietojen saatavuuteen ja tietojen saatavuuden parantamiseen luvattoman käytön vähentämiseksi. Tähän on kiinnitetty huomiota myös EU-tasolla. Oikeudenhaltijat pystyvät puuttumaan paremmin teostensa luvattomaan jakeluun verkossa, jos verkkosivun haltijatiedot ovat helposti saatavilla. Aikaisemmasta käytännöstä poiketen kansainvälisten verkkotunnusten haltijatiedot eivät ole enää helposti saatavilla avoimissa verkkotunnustietokannoissa.
2. Täytäntöönpanon tehostamiseksi tekijänoikeus- ja muiden immateriaalioikeusrikosten maksimirangaistus tulee nostaa Suomessa samalle tasolle kuin Ruotsissa ja Tanskassa elokuuteen vuoteen.

4. TEKIJÄNOIKEUSLAIN KANSALLISET MUUTOSTARPEET MUKAAN IPR-STRATEGIAAN

IPR-strategian neljäs tavoitetila on toimiva ja kilpailukykyinen IPR-järjestelmä. Sen mukaan suomalainen IPR-lainsäädäntö tulisi olla joustava, tukea uusia toimintamalleja ja mukautua

ympäriövän maailman muutokseen nopeasti sekä vanhentunut lainsäädäntö tulisi uudistaa. Toimenpiteissä mainitaan kuitenkin ainoastaan omana kohtanaan patenttilainsäädännön kokonaisuudistus (toimenpide 9) sekä muun IPR-lainsäädännön tarkastelun osalta laki sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa (toimenpide 10).

Tekijänoikeuslainsäädäntöön kohdistuu kansallisia muutostarpeita, jotka edellyttävät tekijänoikeuslain uudistamista. Tekijänoikeuslakia on 2000-luvulla muutettu käytännössä vain EU-lainsäädännön vaatimusten johdosta. Viimeisten vuosikymmenien aikaan on tehty joitain uudistuksia, mutta tekijänoikeuslaki on uudistusten johdosta muuttunut vaikeaselkoiseksi ja tekijänoikeuden haltijoiden ja lain käyttäjien toimesta on tunnistettu kansallisia muutostarpeita, joita kaikkia ei saada vuonna 2021 käynnissä olevan DSM-direktiivin implementoinnin yhteydessä toteutettua.

Strategiakauden aikana on tarpeen tehdä kansallisen tekijänoikeuslain muutostarpeiden kartoitus ja ryhtyä tekijänoikeuslainsäädäntömme päivitystyöhön. Strategiakauden aikana tulee käynnistää sopimuslisenssijärjestelmän (laajennettu kollektiivinen lupa) muutostarpeiden selvittäminen, kuten muissa pohjoismaissa käytössä olevan yleisen sopimuslisenssin soveltuvuus Suomen ympäristöön. Tekijänoikeuslain päivittäminen ja muutostarpeiden - mukaan lukien sopimuslisenssien kehittäminen - tulee lisätä erilliseksi toimenpiteeksi tai osaksi toimenpidettä 10. Tekijänoikeuslain muutostarpeiden selvittäminen tulee tehdä yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Toimiva tekijänoikeuslainsäädäntö tukee innovaatioita ja liiketoimintaa.

IPR-strategiassa tulee keskeisenä tavoitteena ja menettelytapana korostaa lainsäädännön valmistelun avoimuutta, läpinäkyvyyttä sekä sidosryhmien kanssa käytävää vuorovaikutusta ja osallistamista. Esimerkkinä läpinäkyvyyden puutteesta on DSM-direktiivin implementoinnin yhteydessä havaittu menettely, joita ei voida pitää modernissa sopimussyhteiskunnassa hyväksyttävänä. Tekijänoikeuslain osittaisuudistamiseen tähtäävään lakiluonnokseen sisällytettiin direktiiviin kuulumattomia esityksiä ilman vuoropuhelua sidosryhmien kanssa. DSM-direktiiviä laajempien kansallisten koulutuspoliittisten päämäärien toteuttamisesta ja näistä johtuvista tekijänoikeuslain mahdollisista muutostarpeista ei käyty minkäänlaista vuoropuhelua. Tekijänoikeuslain muutosesitysten päämääriä ja niiden toteuttamisen ehtoja ei käsitelty opetuslalla jo kymmeniä vuosia sopimuksia tehneiden tekijänoikeusjärjestöjen kanssa. Sitä vastoin lain muutostoiveet lastattiin tekijänoikeuksien täysrajoituksen muodossa suoraan lakiehdotukseen ilman kunnollista vaikutusarviota ja käymättä minkäänlaista tekijänoikeuspoliittista keskustelua etukäteen. Tällainen menettely on sopimussyhteiskunnan hyvien käytäntöjen vastaista ja poikkeaa radikaalisti siitä, miten muissa Pohjoismaissa asia hoidettiin.

Helsingissä, tammikuun 19. päivänä 2022.

Valtteri Niiranen

Toimitusjohtaja